

דבר חודש בחודשו

בס"ד

מתורתו של הגאון הגדול רבי יואל שוורץ שליט"א
שבת וחנוכה

עלון 45 – חודש כסלו תשפ'

שבת וחנוכה

הרשב"י שאינה מצווה לא מדאורייתא ולא מדרבנן, בגללה גורמים לחילולי שבת המוניים של המשטרה וחברות ההסעה.

וכן להתארגן לפני השבת: כתוב "שמור את יום השבת לקדשו" ומפרשים, "שמור" כמו "ואביו שמר את הדבר" שהפירוש שציפה המתין, גם לשבת, עוד קודם לשבת צריך לדאוג להתארגן, ולא לצאת מאוחר מידי לפני השבת.

וכן אלו שאין להם גנרטור, עליהם לדאוג לצרוך רק מינימום חשמל, כי כל השתמשות נוספת גורמת לכך שיהודים יחללו שבת בגללו.

נפילת ממשלות בישראל בעוון חילולי השבת

יש לדעת ששמירת השבת היא יסוד היהדות, והצלחתו וקיומו של עם ישראל, וכעת שלא מצליחים להקים ממשלה זה בא להם בזמן שמרבים חילולי השבת, בהיסטוריה אנו רואים שגם היה כך, גם ממשלת רבין נפלה בכ"ח כסלו תשל"ז, בגלל חילולי שבת, כשכמה ימים קודם לזה הייתה אז הצבעת אי אימון בממשלה בגלל מטוסי האף – 15 שהגעתם לארץ הייתה כרוכה בחילול שבת המוני שגרם ראש הממשלה, וזה הביא שפועלי אגודת ישראל הגישו הצבעת אי אימון בממשלה, ושרים מהמפד"ל לא תמכו בממשלה, ואז רבין בכ"ח כסלו, הגיש את התפטרותו לנשיא, ונקבעו בחירות חדשות, שבהן ניצח הימין, וכשעלה מנחם בגין תיכף ביטל את הטיסות של אל-על בשבת.

גם ממשלת אהוד ברק התפטרה ביי"ג כסלו בגלל חילול שבת בהעברת המשחן (טורבינה של חברת חשמל) בשבת. (לפי המסופר לבסוף המשחן התקלקל ולא בא לידי שימוש, להראות בעליל, שחילול שבת אינו מועיל, וכך היה גם, שחברת אל-על הייתה נוסעת בשבת, והייתה מפסידה בכל שנה הרבה כסף, ומיד אחר שמנחם בגין השבית אותה בשבתות, היא החלה להרוויח).

ונראה שמה שאירעו המשברים בחנוכה או בסמוך לחנוכה משום שעם ישראל מסר את נפשו בזמן חנוכה על השבת, וכמו מעשה המסירות נפש של אלף יהודים שמתו בשבת שלא כיבו את האש שבפתח המערה, זה תובע את כבוד השבת בזמן החנוכה.

וגם כעת שאין ממשלה בישראל מסתבר מאוד שזה בגלל חילולי השבת, וכמבואר בירמיהו (פרק י"ז: יט-כז) שהבטחת השלטון בעם ישראל תלויה בשמירתם את השבת.

מאמר שלושה חנוכות

יש בחנוכה שלושה עניינים כאילו היו סוגים שונים של חנוכה, השייכים בעצם לשלוש תקופות: הראשונה חנוכה של ארץ ישראל שהוא חג על חנוכה המזבח והדלקת המנורה, והניצחון על יוון - בשני המישורים; הרוחני והגשמי, הגשמי: "מסרת גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים", והרוחני: "רשעים ביד צדיקים, וטמאים ביד טהורים וזדים ביד עוסקי תורתך", והשנייה, חנוכה של בבל, שם נקבע נס פך השמן. והשלישית, חנוכה של לעתיד לבוא, של ביטול הרע.

חנוכה של ארץ ישראל ושל בבל

תמוה מאוד שנס השמן לא הודגש כלל במקורות הארצישראלים, כמו, במשנה, בירושלמי, ובמדרשי ארץ ישראל (מלבד תוספת במגילת תענית שכפי הנראה נוספה בזמן מאוחר)

עניינים משותפים יש לחנוכה ולשבת, לשניהם משותפת מצוה של הדלקת נרות, חז"ל אמרו (שבת כג, ב): "הזהיר בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים", ופירש רש"י: נר שבת ונר חנוכה.

הנר תפקידו להאיר, השבת מאירה בבית פנימה, וחנוכה מאיר בבית וגם בחוץ, והיא זכר לנס של מנורת המקדש שהנרות היו בפנים אך האירו גם אל החוץ, שחלונות בית המקדש היו מכוונים גם כלפי חוץ.

גזירות היוונים היו על התורה ומצוותיה בכל זאת הקדישו מלחמה בעיקר נגד חודש [הטהרה החודשית והלוח] מילה ושבת, חז"ל מספרים (מעילה י"ז) שגם בימי הרומאים גזרו על שבת מילה וטהרה.

במדרשי חנוכה מסופר על אלף יהודים שהתחבאו במערה כדי לשמור מצוות, והיוונים גילו אותם שם, והדליקו אש בפתח המערה כדי להכריחם לצאת ולהסכים לגזרותיהם, וכשלא הסכימו הדליקו אש בשבת, והיהודים שומרי המצוות לא כיבו אותה בגלל שבת ומתו כולם.

לגויים היה ענין מיוחד לבטל את השבת מישראל משום, שהיא הברית בין ישראל לה', ושקולה כנגד כל המצוות כולן והיא יסוד האמונה.

חילולי השבת

והנה בכל זמן יש את השפעה המיוחדת של הזמן, שמה שהיה בזמן העבר באותו תאריך מאיר שוב באותו הזמן, ואם כן כמו שבימי היוונים מסרו את נפשם למען שמירת השבת ונצחו והצליחו, גם בזמננו הזמן הזה הוא זמן מסוגל להתחזק בשמירת השבת, ולנצח את מתיוני זמננו המתיימרים לייצג את עצמם כאישי השלטון של עם ישראל, ומייצגים בעצם את מלכות יוון. [רמז לדבר המילה צ-יוון בלא הצדיק = יון].

וכעת שהשבת מתחללת בראש כל חוצות, וחילולי השבת עלו בדרגה שיש מקומות שהתחבורה הציבורית פועלת בשבת באופן רשמי, וזה חמור הרבה יותר, שהחטא נהיה כדבר רגיל, הזוכה לגושפנקא של החוק.

שומרי התורה והמצוות הם אלו שמשפיעים על כל הציבור כמו שאמר רבי ישראל מסלנט שאם ה'פרושי באישישוק מתרשל בלימודו, זה גורם שיהודי בפריז ישתמד חלילה, ואם כן, עלינו לעשות חשבון נפש איפה אנחנו חלילה לקויים בשמירת השבת, ולתקן את הזקוק לתיקון, וודאי שאם אנחנו נתחזק בשמירת השבת שלנו, ונאיר אצלנו פנימה את נרות השבת, או אז יאירו נרות השבת גם החוצה אל כל כלל ישראל. (בשם אחד מגדולי הדור הקודם מוסרים שאמר, למה ישנם חילונים רבים ששומרים את יום כיפור ושבת לא? ואמר, משום, שאנו מקפידים מאוד על יום כיפור זה משפיע גם החילונים מקפידים על זה, אבל שבת שאיננו מקפידים כראוי, זה גורם שגם הם לא שומרים את השבת, ואילו היה שבת אצלנו כיום כיפור, ודאי גם הם היו שומרים!)

נביא כמה דוגמאות שזקוקות לתיקון: ישנם שומרי תורה ומצוות שנוסעים ביום שישי לפני שבת נסיעות ארוכות בתחבורה צבורית, והנהגים מחללים שבת בשבילו שהם חוזרים לביתם בשבת, וכן בלי"ג בעומר שחל במוצאי שבת, שבגלל העלייה לציון

ולא היסטוריונים כמו ספר מקבים הזכירו אותו (ראה שם פרק ד' ל"ו – נ"ט) וגם לא הוזכר נס פך השמן בתפילת על הניסים,

וידוע מה שאמר החתם סופר שטעם השמטת חנוכה מהמשנה, משום שרבי מסדר המשנה היה ממשפחת בית דוד, והחשמונאים נכשלו שאחר הניצחון לא החזירו את השלטון לשבט יהודה, ועברו על הכתוב לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו, לכן כשסידר את המשנה ברוח קודשו, השמיט ענין הנס, אמנם הסבר זה מיישב את ההשמטה מהמשנה, ולא מיתר המקורות שבהם הנס לא הוזכר.

ולכאורה נראה, (ויסוד דברינו כבר כתב הגאון מקוטנא בעל חסדי אבות יז), שתקנת הדלקת נרות בתור חיוב היא תקנה מאוחרת יותר, שנתקנה בבבל, אבל בארץ ישראל, נס השמן היה אז דבר שולי, כיון בארץ ישראל הייתה המנורה דולקת במקדש, ונס הנר המערבי היום יומי היה ידוע, (ואף שלמעשה, לא סמכו על נס זה, מזמן שמעון הצדיק ואילך, בכל זאת, הידיעה שנס זה עשוי להתרחש בכל יום, הכהתה את תחושת הנס).

ולכן בארץ ישראל ההודאה וההלל היו רק על הניצחון וחנוכת המזבח והמנורה. וכמו שמצינו בפסיקתא דרב כהנא (פסיקתא ב'): "ולמה מדליקין נרות בחנוכה? אלא בשעה שנצחו בניו של החשמונאי הכהן הגדול למלכות יוון... נכנסו לבית המקדש, מצאו שם שפודין של ברזל וקבעו אותם והדליקו בתוכם נרות", הרי שתולה את ההדלקה בזה, ולא בגלל נס פך השמן. ומה שחוגגים שמונה ימים, הסבירו: כי הכנת המזבח החדש ארכה שמונה ימים (כמבואר במגילת תענית ובספר מקבים הנ"ל) או שרצו לעשות כמו בחג הסוכות, שהוא החג שלפני חנוכה והגויים מנעו אותם מלהקריב את קרבנות החג ועכשיו כאילו ישלימו זאת (כמו שכתוב במקבים ב' פרק א).

והדלקת הנרות "בחצרות קדשך", שהוזכרה בהודיית "על הניסים" נראה שהיו נרות שמחה לנסי המלחמה ולהדלקת המנורה מחדש, וכעין הכתוב (ירמיה כה, ז) על צרת החורבן את ההפך: "והאבדתני ביהם קול שישון וקול שמוזהה... ואור זר" וכפרוש הגמרא (סנהדרין לב) שזה היה סמל למשנה שמחה, ובית שמאי ובית הלל הדליקו מעצמם נרות היה זה ללא חיוב הלכתי. זה מסביר למה במקורות הארצישראלים אין מוזכר נס הנרות ולא חיוב ההדלקה, כיון שהחיוב התחדש רק לאחר מכן.

ודבר פלא הוא, שאפילו אחר שבגמרא הבבלי (שבת כ"א ב'), מודגש כבר נס השמן, בכל זאת, מסיימת הגמרא "לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודיה" ולא נזכר שקבעו חיוב הדלקת נרות! גם מזה נראה, שהחיוב להדליק נרות נהיה רק מאוחר יותר, ועד אז, כמו שבית שמאי ובית הלל הדליקו, בעוד שהמקדש היה קיים, זה היה רק מנהג שלהם, ולא חובת ציבור.

לכן גם חיוב הדלקת נרות בחנוכה, היא המצווה היחידה, שיש בה חילוקי מנהגים, לפי מהדרין ומהדרין מן המהדרין. כנראה בגלל שכל עניין ההדלקה החל בתורת הידור, עד שנקבע להלכה כחיוב גמור בזמן מאוחר.

ולפי זה יש לבאר את שאלת הגמ' "מאי חנוכה" שלכאורה זה דבר פלא, הרי בגמרא קודם עוסקים בזה, וזה היה דבר ידוע, אלא, שהגמרא מביאה את הברייתא ומזכירה את הנס ולא את חיוב הדלקה, שבזמן ההוא עדיין לא היה חיוב רק מנהג, והביאו הברייתא, כיוון שעל סמך זה, חייבו בזמן מאוחר יותר את ההדלקה.

פרסום נס השמן לאחר החורבן

אחר שחרב הבית, וכבר המנורה ונס הנר המערבי לא היו קיימים, אז העלו על נס את עניין נס פך השמן, ולכן הדגישו את נס השמן סמל החנוכה כי התורה היא המולדת הנצחית שלנו. ואז הפכה הדלקת נרות לעיקר החנוכה, עד שלדעת בעל ההלכות הגדולות היא המצווה שמשלימה את תרי"ג המצוות.

ומסתבר שלכן בנוסח עדות המזרח שהם היו בגלות בבל [ארצות האסלם] לא אומרים הודאה "על המלחמות", ובמקומה אומרים "ועל הנחמות". ואסמכתא לדבר משינוי הנוסחאות בין עדות אשכנז שמודים גם "ועל המלחמות" משום שהם בני גלות רומי שהיו בארץ, ונלחמו הרבה פעמים, ובעיקר נגד יון, לבין נוסח עדות המזרח שאין להם נוסח זה. כי בבבל, ליהודים שם לא היו כמעט שום מלחמות. והיו צריכים להדגיש את נס השמן שהוא "כי זר בציורה ותורה אור" (משלי ו כג) הוא המאיר את חשכת הגלות, וכדברי חז"ל (סנהדרין כד, א) "במנושפים הושיבני..." (איכה ג ו) - זה תלמודה של בבל, שהוא האיר את חשכת גלות זו. שהיא גם הייתה סמל לכל הגלויות, כמו ששאלת גשמים בעולם נקבעה על פי התאריך של בבל, ובבבל גם הפכו את הדלקת הנרות לעיקר החנוכה, וכך גם נקבע בכל מקום, כיוון שהתלמוד הבבלי הוא שקבע את ההלכה לעולם. מספר סך כל הנרות [בלי השמש] 36 כמניין המסכתות של התלמוד בבלי, ורמז לכך שבבבל נקבעה הלכה זו.

חנוכה השלישית של אחרית הימים: חנוכה שמסמל את ביטול הרע בעולם, ואת הלימוד וההארה לעולם, ככתוב: (דבה"י א טז ח) "הודו ליהודה קראו בישמו הודיעו בעמים עלילותיו", "עירו לו זמרו לו שיוזו בכל נפלאותיו" (תהלים קה ב). וכתוב (תהלים צו ג, ל): "ספרו בגוים כבודו... אמרו בגוים יהודה מלך...". וכמו שפותחת הפטרת שבת חנוכה (זכריה ב יד-טז): "רְיָ וְלְמוֹזַי, בַּת-צִיּוֹן--כִּי הִנֵּנִי--בָּא וְשִׁכַּנְתִּי בְּתוֹכָךָ, וְאָם-ה' לֹא וָלָלוּ גוֹיִם רַבִּים אֶל ה' יוֹם הַהוּא, וְהָיוּ לִי לְעָם; וְשִׁכַּנְתִּי בְּתוֹכָךָ.... וְנֹזַל ה' אֶת-יְהוּדָה וְזָלְקוּ, עַל אֲרָצוֹת הַקִּדְשׁ; וּבָחוּר עוֹד, בִּירוּשָׁלַם". לכן בתקופתנו הקרובה מאוד אל אחרית הימים, אנו רואים שנרות חנוכה מאירים בעולם, ובעיקר בארצות הנצרות המפורסמות, ואפילו ברוסיה, מדליקים במקומות מרכזיים, יתכן, שהמספר של שמונה נרות מלמד אותנו להאיר לעולם את שמונת האורות - שמונת הדברים שעלינו ללמד את אנשי העולם שבע מצוות בני נח, והחיוב השמיני הוא חיוב במצוות השכליות, (כמבואר ברבינו ניסים גאון בהקדמה לש"ס) כמו: חסד, תפילה ושאר עניינים מוסריים שהשכל מחייבם.

והחנוכה מסמל את חובה זו עוד יותר מפסח, שגם הוא מסמל את ביטול האלילות על ידי שחיטת השה שהיה אליל חשוב במצרים, חנוכה הוא חג על הניצחון של המאמינים בה' נגד עובדי האלילים, ואילולי ניצחון זה חלילה העולם כולו עדיין היה סוגד להם. כי גם בימינו, אלילי יון מוזכרים בפי הגויים ובבתי ספר לומדים עליהם.

נרות החנוכה, מסמלים את ביטול האלילות בעולם, בכך שמכירים בניסי ה' ושהוא פועל ועושה הכל, ובחז"ל אמרו שזמן הדלקת הנרות הוא עד שתכלה רגל התרמודאים מהשוק, וביאר ה'בני יששכר', שאף ששם היה זה עניין טכני, שדרך האומה הזו להיות בשוק בשעה מאוחרת, מכל מקום, זה גם רמז לביטול הרע מהעולם. כי עם זה, נחשב כעם גרוע ביותר, עד שהיו אמוראים שאמרו (יבמות י"ז) שיעשו חג כשהתרמודאים יכלו מהעולם.

בגמרא כתוב שזמן ההדלקה, הוא משתשקע החמה, ויש דעות שבצאת הכוכבים, החנוכה הוא זמן ביטול לאלילים, והאלילים הראשיים שעבדו להם, היו החמה והלבנה. לכן מדגישים שתשקע החמה הנצרות פונים בתפילתם לכיוון זריחת השמש. והאסלם הסמל שלו הוא סהר וכוכב, והחנוכה בא לבטל אותם.

ביאורים ועיונים בפיוט "מעוז צור"

הפיוט מעוז צור נתקבל בכלל ישראל, ויש הרבה ללמוד מהעיון בו ומהדקדוק במילותיו. הפיוט בנוי משה בתים. הבית הראשון הוא פתיחה לפיוט, והוא שבח שבא יחד עם בקשה על העתיד.

חיי מררו בקושי בשעבוד מלכות עגלה. מצרים נקראת עגלה, וכלשון הכתוב (ירמיהו מו, כ) "עגלה יפה פיה מצרים..."

ויתכן, שהשתמש בתואר זה דוקא, כי מרמו על מצרים שעבדו לע"ז של שור, וכלשון המלבי"ם שם: "מצרים היו מכבדים ומעריצים את השור שיחסו לו אלהות... ובה ממשיל מצרים לעגלה יפיה שהיא העגל שעבדו לו, שהיו בוחרים שיהיה יפה מאד". ומהשפעת המצרים נגרם חטא העגל, וכמו שמבואר בזוהר (שמות דף קצא, א) שהיו שני מכשפים מצריים ששמותם יונוס וימברוס שעלו עם ישראל והם עשו את העגל, ולכן נזכר כאן את שעבודה של מלכות עגלה, שגרם גם השתעבדות רוחנית והשפעה קלוקלת על ישראל. ומחטא העגל אנו סובלים עד היום, כמוש"כ בחז"ל (סנהדרין קב, א) שכל פורענות יש בה מקצת מעונש העגל.

ובידו הגדולה. גאולת ה' מתייחסת אל היד' כמ"ש ביד חזקה וברוע נטויה, ולפי הקבלה (ראה תיקו"ז ט, א) הגדולה זה מידת החסד.

הוציא את הסגולה. אף שעם ישראל נקרא סגולה במתן תורה (שמות יט, ה), על שם העתיד נקרא כן כבר ביציאת מצרים. או יתכן, שבעצם נקראים סגולה מכח האבות, שהיינו סגולה בעצם, וממתן תורה נהיינו גם סגולה מכל העמים.

חיל פרעה וכל זרעו ירדו כאבן במצולה - חיל פרעה וזרעו של פרעה ירדו במצולות, והיה כאן סיוס לשושלת המלוכה של פרעה. (אף שלא מצאנו מקור ברור לכך שבניו היו עמו במלחמה, כנראה שכך סבר הפייטן). ולכאורה אף שלא כולם ירדו כאבן, כמבואר בחז"ל (ומובא ברש"י שמות טז, ה) שהיו ג' מדריגות בטביעת המצרים, ורק הבינונים שבהם ירדו כאבן, אבל כוונת הפייטן להדגיש שבכך היה נקמה במצרים וביטול לכוחם של מצרים שפסק מהם כוחם, וכוחו של פרעה, וזה ירד במצולת ים סוף, ואין כוונתו כאן לפרט כל המינים השונים של הטביעה, רק באופן כללי. (ועיין רמב"ן דברים יא, ד).

ג. דביר קדשו הביאני. בפשטות הכוונה לבית המקדש, ואף שלכאורה הלשון 'הביאני' מתאים יותר למה שהקב"ה הביא את ישראל אל הארץ, ולא נזכר כאן ארץ ישראל בפירושו, כי עיקר גדולתה של ארץ ישראל הוא בית המקדש. (ולכן מתאבלים בתשעה באב אף שעוד היא בארץ ישראל (בבית שני) ערים גדולות. ולכן אנחנו ממשיכים להתאבל על החורבן גם בזמן שאנו שוב בארץ ישראל, כי העיקר שהוא בית המקדש - איננו).

וגם שם לא שקטתי. בארץ ישראל שהיא סביב בית המקדש.

כי זרים עבדתי. אף שהחורבן היה מפני ג' דברים ע"ז, גילוי עריות ושפיכות דמים (כמבואר ביומא ט, ב), אין הכוונה כאן להסביר את סיבת החורבן והגלות לבד, אלא גם את מה שתמיד 'לא שקטתי', שזה היה בגלל עבודה זרה, (וראה שופטים פרק י' איך שרואים בעליל שכשעם ישראל עבדו עבודה זרה, תיכף היה מצב של אי שקט והיו הגויים שולטים עליהם). וגם הוא עיקר מה שגרם לחורבן, כי אם היו מאמינים בה' כראוי, ולא היו עובדי ע"ז לא היו חוטאים כל כך, ועבודה זרה גורמת לשאר עבירות חמורות, כמו שאנו רואים בפסוקים, "רַק אֵין יִרְאֵת אֱלֹהִים בְּמִקּוֹם הַזֶּה וְהַרְגִּנִי עַל דְּבַר אֱשֵׁתִי". שאם אין יראת אלוהים, אז יש "וְהַרְגִּנִי וְיִשׁ עַל דְּבַר אֱשֵׁתִי" וכן בחטא העגל (שמות לב ו) "וַיִּקְבּוּ לְצֹזֹק" ושם היה הריגת חור. וכן בכל מקום שיש ע"ז על פי רוב הוא יחד עם עריות.

ויין רעל מסכתי. נסכתי יין לע"ז, או שזה מליצה על כך ששתיתי את הצרות שנמשלו ליין התרעלה, וכנאמר בישעיהו (נא, יז) "קִיבִי יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר שְׁתִית מִיַּד ה' אֶת כּוֹס זַמְתוֹ אֶת קִבְעַת כּוֹס הַתְּרַעְלָה שְׁתִית מִצֵּית" ובהרבה מקומות נוספים בתנ"ך. **כמעט שעברתי.** מן העולם.

לאחר מכן ארבעה בתים המספרים איך שה' גאל אותנו מצרות שונות במהלך ההיסטוריה, וזה מדרך ההודאה, כשמודים על דבר לא להודות עליו לבדו, אלא על עוד ניסים וטובות שאירעו לו. (ומקור לזה מדברי חז"ל ברכות נד, א ממר בריה דרבינא שנעשו לו שני ניסים, וכשהודה על השני חזר והודה על הראשון. וכן בברכת המזון, מודים לא רק על המזון אלא גם על הארץ והברית והתורה, וכן יש פיוטים שונים שנתקנו על דרך זו, כמו בפיוט "ובכן ואמרנו זבח פסח" ועוד). ולכן כשבאים להודות על חנוכה יש להודות על עוד מאורעות היסטוריים.

הבית החמישי כולו מדבר מענין נס חנוכה, והבית השישי והאחרון כולו בקשה על העתיד.

יש לשים לב שהפיוט חובר בלשון יחיד, וכששר כל אחד את השיר הוא שר אותו כמשורר על עצמו, וישנם עניינים בשיר השייכים לכל יהודי כשלעצמו, לדוגמא, בבית השני 'רעות שבעה נפשי ביגון כוחי כילה' אף שהבית מדבר על מצרים, אבל יהודי בגלות הרי הוא ברעה וביגון. וכאילו כל אחד שר את מילותיו של המשורר מעצמו.

א. מעוז צור ישועתי לך נאה לשבח תכון בית תפילתי. מעוז מלשון חוזק, ה' החזק הוא צור ישועתי, ממנו ישועתי החזקה כצור. או שמעוז וצור שניהם כינוי להקב"ה, ואנו תולים את הישועות בקב"ה ולא בטבע חלילה, ולכן בחר כאן הפייטן בכינוי 'צור' המבטא את חוזקו של ה' הוא שעשה את ישועתי. וה' נקרא 'צור'.

לך נאה לשבח. לכאורה, הרי יש חיוב לשבח, ואין זה רק נאה, רק שכאן הוא כאומר: אני מכיר בזה שכך ראוי אף אילו לא היה חיוב. ואני מכיר כי רק לה' נאה לשבח, היות ורק הוא עושה את הניסים, ולא לאחר חלילה.

תכון בית תפילתי. בקשה שבאה מתוך רצון להודות בשלימות, וכאומר שרוצה להקריב תודה רק אי אפשר, והלוואי ויכונן ה' את בית המקדש שהוא בית לתפילה, וכבר אוכל להקריב תודה שהיא שלימות בהודאה. (וראה במגילה יח, א "כיון שבאת עבודה באת תודה"). והיות וזה היה בזמן הזה יש מעלה מיוחדת לבקש על זה כעת.

לעת תכין מטבח מצר המנבח. באותה עת שהקב"ה יעשה נקמה מהגויים המפחידים את ישראל, ככלב הנובח ומפחיד. והגויים עזים וחצופים, כ"כלבים עזי נפש", שכלב אפילו קטן מעיז ומתחצף מול מי שחזק ממנו, וכן הגויים אויבי ישראל רוצים לפגוע בנו בחוצפה (במדרש רבה שמות נא, ה מבואר שמה שהגויים נלחמים עם ישראל כי אינם יכולים להלחם בקב"ה). עוד, שמנבח משל למגדף. וכמו כלב שהוא ביטוי לחוצפה.

אז אנמור בשיר מזמור חנוכת המזבח. וכשיבנה אוכל להודות על הכל וגם על חנוכת המזבח. כוונת הפייטן להודות לקב"ה על מה שהיה, כהודיה על העבר בצורה של בקשה על העתיד.

מה שזכר חנוכת המזבח בפרט משאר הבנין, כיון שבזמן החשמונאים הבית היה בנוי, והם חדשו את המזבח. ומלבד זאת, למזבח יש חשיבות בפני עצמו, כי מקריבים אף שאין בית, ואם כן יש לו חשיבות יותר משאר עניני המקדש, שהוא חשוב אף לבדו לעבודה.

ב. רעות שבעה נפשי ביגון כוחי כילה - בהקדמה כבר הבאנו, שמדבר על עבר ועתיד בלשון הווה, ומכיון שגם הוא נמצא בזמן גלות ולכן אומר הוא על עצמו "רעות שבעה נפשי ביגון כוחי כילה" שזה מתאים לזמנו גם כן. ויש לדעת, שכל הגלויות אין זה רק גלות לגוף אלא גם לנפש, שבגלויות אצל הגויים אנו בסכנה רוחנית שאנו לומדים ממעשיהם, וזה חלק מעונש הגלות, וזהו שבעה נפשי, הנפש, חלק הרוחני שבאדם גם הוא שבע רע מהגלות. וכן היה במצרים שנאמר על ישראל "הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה". ממה שלמדו מהמצרים.

אלא ש"קץ בבל זרובבל". שהעלה את היהודים מבבל (ושמו זרו - בבל' על שם היציאה מבבל כאומר תזרו - תשליכו את עול בבל מעליכם וצאו ממנה)

לקץ שבעים נושעתי. לאחר שבעים שנה, כמו שהבטיח הקב"ה (ירמיהו כט, י) "לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם והקבוצתי עליכם את דברי הטוב להשיב אתכם אל המקום הזה", אז נושעו. (וראה מגילה יא, ב).

ד. כרות קומת ברוש ביקש אגגי בן המדתא. מרדכי נקרא ברוש, ובגללו רצה להרוג את כולם.

ונהיתה לו לפח ולמוקש פח ומוקש, הפח הוא המלכות - בחפירה, והמוקש שעל פני הקרקע - הוא המכה, ויתכן שהפירוש הוא, מה שאמר חרבונא גם "הנה העין אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב על המלך" (אסתר ז, ט) שהמן רוצה להרע לאהבו של המלך בזה ירד מגדלותו, (וביותר לפי הגר"א, המפרש שמהלשון "אשר דבר טוב על המלך" חשב אחרושו שהמן חשב שהעץ טוב לתלות את אחרושו, ומוקש' הוא מה שבפועל נוקש ונלכד שנתלה בו.

וגאוותו נשבתה. גאוותו של המן היא שגרמה למפלתו, שרצה שכולם ישתחו לו שזה גרם לו להתקנאות במרדכי שלא הסכים להשתחוות לו, ועל ידי זה הגיע לכך שרצה לתלות את מרדכי עד שגאוותו נשבתה. וכן הוא בהודאה שאומרים אחר קריאת מגילת אסתר "גאה בעשרו וכרה לו בור, וגדולתו יקשה לו לכד".

ראש ימיני נשאת - הקב"ה רומם ונישא את מרדכי שנקרא "איש ימיני" (אסתר ב ה) , ונהיה משנה למלך אחשוורוש. **ואויב שמו מחית לא רק המן נמחה,** אלא גם שמו, שנתנו למרדכי את בית המן ושמו נמחה ואפילו על ביתו לא נקרא שמו. **רוב בניו וקנייניו על העץ תלית -** אפשר שרוב הכוונה לרבים, אבל לא רוב ממש, כי יש דעות בחז"ל שהיו לו מאות בנים, ולא מצינו שנתלו אלא עשרה.

ומה שכתוב קנייניו, יש שפירשו לפי דברי הגמרא (מגילה טו, ב) "שכל גזיו של אותו רשע חקוקין על לבו", ואם כן נתלה עם קנייניו החקוקים על לבו. (והיה אפשר לפרש "ואויב שמו מחית עם רוב בניו וקנייניו, ואותו על העץ תלית. והביאור, שהפייטן מפרט, את גאוותו הנשבתת של המן, שהנה מצאנו בו ג' ענייני גאוה, (אסתר ה, יא) ויספר להם המן את כבוד עושרו ורוב בניו ואת כל אשר גדלו המלך ואת אשר נשאו על השרים ועבדי המלך" וכל זה נשבת, גדולתו: בכך ש'ראש ימיני נשאת ואויב שמו מחית' בניו וקנייניו: שמחית את שמו עם 'רוב בניו וקנייניו, ואותו 'על העץ תלית' (ודחק קצת בלשון).

ה. יונים נקבצו עלי - כפי המתואר בקורות הימים, באו היונים ואספו חיילים להילחם על ישראל כמה פעמים, ולכן מציין את התקבצותם.

אזי בימי חשמנים - כינוי לחשובים, והכוונה לבני חשמונאי. ואומר 'אזי בימי חשמנים' שהקב"ה הביא את יוון דווקא אז בימי החשמונאים הצדיקים שיהיו משקל נגד ליוון, כי הקב"ה מכין רפואה למכה, וכמבואר בחגיגה ה, ב "אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם. כיון שאבדה עצה מבנים - נסרחה חכמתן של אומות העולם. ואי בעית אימא מהכא 'ויאמר נסעה וילכה ואלכה לנגדך' (בראשית לג יב). על שם שהקב"ה נותן כח קדושה כנגד הטומאה.

ופרצו חומות מגדלי - לבטל את ההבדלה בין ישראל לגויים, וכל כך הייתה חמורה פריצה זו עד שלדורות אחרי כן תקנו השתחווייה כנגד פרצות אלו. בית המקדש נקרא מגדל כמו שכתוב (שיר השירי ס ז ה): "צִנְאָרָה כְּמִגְדַל הַשֵּׁן...". (עם ישראל יש לו תפקיד להיות

אור לגויים, אבל כל זה שישראל הוא בבחינת "אני זומדה" אז "שירי כְּמִגְדַלֹּת" אז יכול ללמד לגויים, אבל היונים לא חפצו בזה רק רצו שישראל יתערבו ביניהם, וכן כאן הם פרצו ורצו לבטל את החומות שהם מאפשרים את "שירי כְּמִגְדַלֹּת".

וטמאו כל השמנים - לא שפכו אלא טמאו - פגיעה רוחנית גרועה מפגיעה גשמית.

ומנותר קנקנים - הקנקן שנותר משאר הקנקנים שלא נטמא.

נעשה נס לשושנים - לישראל שנקראים שושנים, ואפשר שמה שנקט שושנים, שהם גדלות בין הקוצים, וכן כאן ישראל שהיו בין היוונים ועם כל זאת התקיימו ולא למדו מהיוונים.

בני בינה ימי שמונה - בינה היא להבין דבר מתוך דבר, החכמים שבאותו הדור, התעמקו והבינו שאף שהנס היה רק שבעה ימים (כקושיית הבית יוסף) תקנו שמונה, כי הבינו שגם הטבע הוא נס, וגם עליו צריך לקבוע הודאה. (וכמו שתירץ הסבא מקעלם את קושיית הבי").

קבעו שיר ורננים. בחז"ל מבואר שקבעו הלל והודאה, שיר הוא 'הללי ורננים הודאה, ככתוב בתהלים ק א, ב "מְזַמְּרֵי לְתוֹדָה... בְּאוֹ לְפָנָיו, בְּרִנָּה".

ו. חשוף זרוע קדשך וקרוב קץ הישועה - זרוע זה זרוע הימין שכעת נסתרת ואנו מבקשים שתהיה הגאולה בגילוי כמו הזרוע שהוא מקום גלוי ובוטל, וכמו שהיה בגאולת מצרים 'בזרוע נטויה'. בזמן הגלות נאמר "דַּשֵּׁיב אֲזוֹר יְמִינִי...". וכאילו הימין נעלמת ונסתרת, ומבקשים חשוף זרוע זו.

וקרב קץ הישועה - בתפילה אנו אומרים שהקב"ה הוא "מחיה מתים" "בונה ירושלים" "מצמיח קרן ישועה" בלשון הווה, וזאת משום שהקב"ה פועל את כל אותם הדברים תמיד, ומוביל את העולם לקראת קיומם של כל עניינים אלו בפועל, ואנו מבקשים שיקרב את קץ הישועה, את סיומו של תהליך הישועה.

נקום נקמת דם עבדיך מאומה הרשעה - מאדום הרשעה, וכן עשיו נקרא 'עשיו הרשע'. שתמיד רוצה להרע, ולהרוג את יעקב וכן בחז"ל נקראת רומי הרשעה. וראה מלאכי א "דַּשֵּׁב אֲזוֹר יְמִינִי...".

כי ארכה לנו הישועה ואין קץ לימי הרעה - אנו מאמינים בה' שכל עיכוב הגאולה הוא בחשבון, ולא חלילה מתלוננים על הנהגתו של הקב"ה, אלא, שלנו נראה שהזמן עד שתבוא הישועה הוא ארוך ולכן אנו מבקשים שיקרב את קיצה של הישועה.

דחה אדמון - את עשיו האדמוני.

בצל צלמון - בגיהנום שנקרא צלמון - צלמוות.

הקם לנו רועים שבעה - (יש נוסח רועה שבעה, והכוונה שוה, ורק לתפארת השיר נכתב כך) תפקיד הז' רועים, שייך אל הגאולה, (ראה מיכה ה, ד) "וְהָיָה זֶה שְׂלֹמֹה אֲשֶׁר כִּי יָבֹא בְּאַרְצֵנוּ וְכִי יֵדְרֶה בְּאַרְמְנֵינוּ וְהִקְבְּנוּ עָלָיו שְׂבָעָה רְעִים...". (וראה סוכה נב, ב) ואנו מבקשים שהקב"ה יקים לנו את זכותם, או שישלים את פעולות השבעה רועים שפעלו עניינים שונים בכל מהלך ההיסטוריה לקראת הגאולה כדי שתשלם הגאולה. במהרה בימינו אמן!

עשו נהרג בחנוכה וכן רוסיה האדומה החזקה שהייתה ברית המועצות הקומוניסטית שיאה היה לה הכינוי רשה באנגלית כיוון שלחמה נגד האמונה באלוקים התפרקה בחנוכה שנת תשנ"ב.

ולתגובות: אש"ל - איגוד שומעי לקחו של רבינו

eeguds@gmail.com